

Відгук офіційного опонента

Піщанської Вікторії Миколаївни, доктора культурології, доцента, професора кафедри філософії Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради» на дисертацію Садовенко Світлани Миколаївни «Хронотоп української народної художньої культури: взаємозв'язок традицій та інновацій», представленої на здобуття наукового ступеня доктора культурології за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження Світлани Миколаївни Садовенко зумовлюється взаємно пов'язаними суспільним, науково-теоретичним та прикладним чинниками. Соціокультурний вимір значущості роботи визначається важливістю збереження української народної художньої культури як цілісного духовного, етичного, естетичного, антропологічного феномену, який постає гарантом формування й утримання етнокультурної ідентичності суб'єкта в умовах «плінного» світу.

Головна соціокультурна мета автора дослідження – встановити асиметричну співмірність між первинністю традиції як локального духовного начала онтологічної адекватності, автентичності, цілісності, походження, безперервності, сутності, самості та вторинністю інновації як начала глобального світу, апропріація з боку якого не повинна номінувати традицію під свої партікулярні ринкові монопольні потреби, маніпулятивно замасковані під «загальнолюдські смисли».

Справді, «традиція універсальна, бо володіє метафізикою космічної відкритості людству, традиція дійсно сингулярна, бо апелює до істинної події суб'єкта як Безсмертного – носія свідомо обраного та свідомо реалізованого етичного начала, прагнення до свободи волі, обов'язку, служіння, добра і краси. Традиція не є екзотом, ерзац-продуктом, сувеніром, кітчем, уявним симулякром, туристичною «цікавинкою», невротичним симптомом пейзанина чи вдалою етнографічною покупкою фланера, зацікавленого черговим товарним знаком» (с. 60): у цьому головний онтологічний та етичний пафос представленої культурологічної роботи як позитивної альтернативи глобальному мультикультурному цифровому світові примусової естетики насолод – насолод брэндингом, коли модні імена витісняють справжні речі.

Концептуальні вектори складають логічний парадигмальний зв'язок, який ґрунтуються на пріоритеті семіотики культури. Тому, що саме семіотика прокладає шлях до ядра теорії та історії культури

у представленому дослідженні. Хронотоп у тексті роботи автора репрезентований як дуальна кроскультурна семіотична схема означника (сигнум) та означуваного (парадигми), архетипічного коду мови та ідеального значення свідомості, простору і часу, які перетинаються у центрі – нульовій ступені письма – тобто, в самому суб'єкті як у носії традиції, здатного до її індивідуального та колективного переживання.

За допомоги обраних дисертанткою структурно-функціонального та семіотично-компаративного методів авторка доводить свою основну гіпотезу: народна традиційна культура у її художньому вимірі виростає із смислових інваріантів культурної пам'яті (архетипів), через генокоди символічної мови формує історично лабільні форми культурної самосвідомості у вигляді окремих смислів, сюжетів і мотивів та втілюється у текстах і комунікаціях, як персонального, так і анонімного характеру, забезпечуючи діалог традицій (постійного чинника) та інновацій (тимчасового чинника) у своєму ціннісному полі. Автором констатується, що хронотопічний підхід у семіотичному дискурсі компаративістики є основною структурно-функціональною схемою аналізу народної традиційної культури як системи та відповідає пріоритетним тенденціям розвитку сучасної теорії та історії культури у рамках взаємодії структурализму та постструктуралізму (с. 4).

Хотілося б більш докладно зупинитися на найбільш суттєвих змістових блоках розділів даного дисертаційного дослідження, які рухаються шляхом індукції від хронотопу через українську народну художню культуру до міфологічної аксіосфери та її історичних перетворень у різних просторово-часових реаліях – аж до сучасності. На нашу думку, композиція роботи повністю відображає її гіпотезу, об'єкт, предмет, наукову новизну, мету та завдання, висновки, виконуючи свого роду «музичну» функцію: поєднання основної частини твору (перший розділ про хронотоп та наступні два розділи – про його похідні – традицію, аксіосферу, архетипи, символи) та завершальної коди (повернення до хронотопу у формі диверсифікації різних просторово-часових реалій фольклору в четвертому розділі).

Структурно-функціональний аналіз, який застосовує автор як ключовий методологічний підхід для констатації відносно незалежної від ходу історії сталості міфологічного хронотопу народної художньої культури, дозволяє дисертанту вийти на якісно новий виток наукової новизни – чітко диференціювати статичні параметри простору, залишивши для аналізу часу більш гнучкий і темпоральний феноменолого-герменевтичний та діалогічний підхід (с. 81). Орієнтація на систему, структуру, функцію та інститут дозволила авторові охарактеризувати безпосередньо естетичні виміри свого предмета, класифікувавши його компоненти: художній світ; художнє життя; художня реальність; художня творчість; художнє виробництво; художня діяльність. Інші складові типологізуються

як органічне продовження попередніх: автентичний фольклор, художня самодіяльність, фольклоризм, неофольклоризм. Одночасно їх повне розуміння неможливе без усвідомлення творчої ролі суб'єкта, його динамічного руху в історичній парадигмі.

Аксіосфера української народної культури як внутрішній динамічний контент її хронотопу (як парадигма його історичних цінностей) інтерпретується автором крізь призму класичної бінарної цивілізаційної опозиції «Схід – Захід», але із значною корекцією даної дихотомії традиційного культуралістського підходу за допомогою нової універсальної етики, на яку орієнтується сучасний діалог як прикордонна парадигма між космополітизмом та етноцентризмом.

Результатом здійсненої експлікації української народної художньої культури є чіткий висновок автора, який визнає вічну онтологічну цінність традицій і одночасно не цурається актуальної корисності онтичного значення інновацій, – за умов, якщо традиція зберігає пам'ять, а інновація підвищує до неї інтерес: «Структура народної художньої культури – це складна, ієрархічна система, що саморозвивається, та включає обрані нами найбільш відповідні поставлені меті і завданням дослідження взаємозалежні форми (фольклор, фольклоризм, самодіяльна художня творчість/аматорське мистецтво, неофольклоризм), поєднуючим і цементуючим фактором серед яких виступає єдність і боротьба традицій і новацій. Кожна з підсистем має цілком визначену образно-семантичну природу, жанрово-видовий склад, виразні засоби, форми соціального функціонування» – зазначає автор дисертації (с. 101-102).

Наразі ми вважаємо за потрібне окреслити футурологічні перспективи даного дослідження, які автор висловлює в останніх частинах своєї розвідки. Культурологічною помилкою буде вважати, що неофольклоризмом називають лише спеціалізований напрям європейської музики ХХ-ХХІ століття: подібне розуміння, на наш погляд, є більше реліктом інерції мистецтвознавчої освіти. Тут варто погодитися з автором дисертації, що «сьогодні неофольклоризм – це перспективна неомодерна альтернатива оновлення фольклору у сучасних формах інформаційних технологій (від репу до віртуальної творчості, від стилю бохо до фолк-року), коли дигітальна аудіовізуальна матриця не знищує народну культуру своєю симулятивністю, але, навпаки, підтримує автентику традиції, фактично підпорядковуючи їй корпоративні інтереси глобального цифрового мультикультурного ринку» (с. 198). Як же зробити так, щоб фольклор перестав бути екзотичним «суvenіром», проданим за валюту, позбавлену золотого еквіваленту? Що ж, ідея – доволі смілива, романтична, утопічна, співмірна з духовними пошуками духовної «консервативної революції».

Нам імпонує думка автора роботи про трансформації усієї системи української народної художньої культури в ситуації постмодерну. Точніше кажучи, так: відбувається не трансформація системи, а зникає сам

принцип системності. Верліброва лірика, архаїчний реп, що нагадує стилістику прадавнього фольклору, безпредметні твори, атональна музика – усе це є симптомами кризи зрілого модерну, який через ритуальне заперечення відтворює свій безкінечний онтологічний потенціал там, де буття втратило ознаки буттєвості. Криза метафізичної ідентичності, тотальне забуття пам'яті, трансгресія, прагматизм і гедонізм, відчуження, спустошення, взаємопов'язані процеси віртуалізації та симуляції, втрата віри, крах цінностей – усе це негативні ознаки постмодерну. До позитивних ознак належать: створення нових гіbridних форм фольклорної культури, синтез народної творчості з цифровими технологіями, діалоги села і міста в комбінаціях окремих художніх текстів, сміливі експерименти затирання меж між формою та змістом, простором і часом, міфом і побутом у фольклорі.

Такі риси традиційної культури, як імпровізаційність, варіативність, інтерактивність, ігровий характер, функціонування тексту в рамках заданих сюжетних і стилістичних конструкцій, дозволяють масовій культурі взаємодіяти з народною попри відчутну різницю космополітизму масовості з етніцизмом народності, перетворену на свого роду легітимований парадокс ліберал-націоналізму. Головне, щоб при цьому космополітизм міста не поглинив етніцизм села, а вузьке хуторянство села не поглинало професійну універсальну міську культуру: на жаль, формула балансу постмодерним адептам не була відома і не відома їм до сих пір. Компресія хронотопу, яка підкорила традиційний простір інформаційному часові, негативно позначилася на автентичності традиції, перетворивши останню в сервісний придаток ринку. Але та сама компресія часу і простору, як слушно зазначає автор, зробила традицію більш відкритою, гнучкою, креативною, індивідуалізованою, придатною до конкуренції із сучасністю, а також сприяла створенню її нових гіbridних («сіамських») форм.

Автор представленої роботи, застосовуючи термін відомого культуролога Ніколя Бурріо «альтермодерн», який передбачає діалектичний синтез кращих надбань класичного модерну з кращими здобутками, здійсненими постмодернізмом, робить оптимістичний висновок, що народне мистецтво зокрема і традиційна художня культура взагалі зможуть вижити відносно незалежно від інтересів постмодернізм ринку і політики в умовах дії автономних горизонтальних креативних осередків (кластерів, або хабів). Творчі спілки, клуби, фестивальні осередки, будинки культури, салони, гуртки є «золотою серединою» між репресивними щодо традиції глобалістичними та мультикультурними маніпулятивними практиками ринкового таргетингу та ультраконсервативним етніцизмом.

Основні ідеї та положення дисертаційного дослідження адекватно відбилися у 64 публікаціях, включаючи монографію, зміст якої доповнює та збагачує основну концепцію дисертації, не

повторюючи її. Матеріали дисертації достатньо повно апробовані на численних наукових конференціях як міжнародного, так і всеукраїнського статусу.

Автореферат кваліфікаційної наукової праці Садовенко Світлани Миколаївни дає чітке уявлення про суть проведеного дослідження, наукову новизну, теоретичну та практичну значущість його результатів. Структура і зміст автореферату відповідає композиції та концепції тексту дисертації, що повністю відображені в авторських публікаціях. Історіографія роботи (понад 700 найменувань) демонструє високий рівень інформаційно-наукової культури її автора та є відмінною для докторського дослідження. Висновки відповідають поставленим завданням.

Не применюючи наукового та прикладного значення дисертаційної роботи дозволимо висловити автору окремі **зауваження**:

1. У підрозділі 2.2 класифікаційний опис форм фольклоризму носить перевантажено мистецтвознавчий, а не культурологічний характер, що, очевидь, пояснюється характером наявної у автора спеціалізованої історіографії, адже класична культурологія протягом тривалого часу обходила тему саме усної народної творчості. До того ж, методологія заявленої на початку параграфу філософської дилеми культурної форми та культурного артефакту як приблизних синонімів фольклору та фольклоризму з недостатньою структурною логікою прив'язана до предмету даного підрозділу, де культурні форма і артефакт належать як синтетичні концепти до понять культурологічної теорії, а фольклор та фольклоризм як спеціалізовані категорії продовжують перебувати в конкретно-історичному контексті етнографії.

2. Більш ґрунтовного культурологічного висвітлення потребують тенденції трансформації фольклору у світі сучасних цифрових технологій з метою показу ефективності діалогу традицій та інновацій у світі мережі за умов збереження первинності архетипів та вторинності технократизації.

3. За умов переваг усіх позитивних якостей розробленого автором софт-традиціоналізму викликає запитання тріадична структура класифікації моделей софт-традиціоналізму стосовно української народної художньої культури у хронотопі постмодерну (ізоляція – інтеракція – стилізація).

4. На нашу думку, більшої уваги заслуговує аналіз сакральних змістів в українському фольклорі з точки зору релігійно-художнього синкретизму.

Висловлені зауваження носять рекомендаційний характер і жодним чином не применишують теоретико-методологічної цінності роботи, її наукової новизни і виваженої гіпотези, її соціальної та теоретичної актуальності, фактичної достовірності, оригінальності, відповідності обраній спеціальності, дослідницького таланту автора і зрілого комплексного культурологічного мислення дисертації.

Отже, дисертація та автореферат Садовенко С. М. «Хронотоп української народної художньої культури: взаємозв'язок традицій та інновацій» має завершений, структурно виважений, змістовний, цілісний, авторський характер, відповідає докторському дослідженню, теоретичним та методологічним вимогам сучасного культурологічного знання, а також пп. 9, 11 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань», затвердженого Постановою Кабміну України від 7 березня 2007 р. № 423, зі змінами, внесеними Постановою Кабміну України від 12 вересня 2011 р. № 955, а її автор – Садовенко Світлана Миколаївна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора культурології за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури (галузь знань – культурологія).

Офіційний опонент:

Доктор культурології, доцент,
професор кафедри філософії
комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпровської обласної ради

В. М. Піщанська

Підпис В. М. Піщанської
ЗАСВІДЧУЮ:

Вчений секретар Вченої ради
комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервного освіті»
Дніпровської обласної ради

Л. В. Пасічник